ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Nizomiy nomidagi O’zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

Tarix fanlari doktori (DSc)

Mingnorov Abduxoliq Toshmirzayevich

O’zMDPU “Surdopedagogika” yo’nalishi Magistratura 1-bosqich talabasi

Jaborova Maxbuba Akmal qizi

XALQARO IMO–ISHORA TILI GESTUNO: KOMMUNIKATIV IMKONIYATLAR VA TA’LIMDAGI QO‘LLANILISHI

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalqaro imo–ishora tili — Gestuno tizimi, uning paydo bo‘lish sabablari, lingvistik va kommunikativ xususiyatlari hamda surdopedagogik ta’lim jarayonidagi qo‘llanilishi yoritilgan. Maqolada Gestuno tilining xalqaro miqyosda eshituvchilar o‘rtasida muloqotni ta’minlashdagi o‘rni, O‘zbekiston surdopedagogikasidagi istiqbollari va amaliy ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar : Gestuno, xalqaro imo–ishora tili, surdopedagogika, kar bolalar, kommunikativ ko‘nikmalar, inklyuziv ta’lim, lingvistik tizim, xalqaro muloqot, imo–ishora tarjimasi, ta’lim texnologiyasi.

Аннотация: В данной статье рассматривается международный жестовый язык — система Gestuno, причины его возникновения, лингвистические и коммуникативные особенности, а также использование в процессе сурдопедагогического обучения. Рассмотрены роль и значение языка Gestuno в обеспечении общения между слабослышащими на международном уровне и перспективы его применения в сурдопедагогике Узбекистана.

Ключевые слова : Жестуно, международный жестовый язык, сурдопедагогика, глухие дети, коммуникативные навыки, инклюзивное образование, лингвистическая система, международное общение, перевод жестов, образовательные технологии.

Abstract: This article discusses the international sign language Gestuno, the reasons for its emergence, its linguistic and communicative features, and its application in deaf education. It highlights the role of Gestuno in facilitating communication among the deaf community globally and explores its prospects in the context of Uzbek surdopedagogy.

Keywords:Gestuno, international sign language, surdopedagogy, deaf children, communicative skills, inclusive education, linguistic system, international communication, sign translation, educational technology.

Kirish

Eshitishda nuqsoni bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy hayotga integratsiyasi uchun kommunikativ vositalar muhim ahamiyatga ega.XX asr o‘rtalarida surdopedagogika fanining rivojlanishi bilan bir qatorda, eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning muloqot ehtiyojlari global miqyosda kengaya boshladi. Turli davlatlarda shakllangan milliy imo–ishora tizimlari bir-biridan

farq qilgani sababli xalqaro darajada muloqotda muammolar yuzaga keldi. Aynan shu zarurat Gestuno — yagona xalqaro imo–ishora tizimini yaratishga turtki bo‘ldi. 1951-yilda Butunjahon Karlar Federatsiyasi (WFD) tomonidan tashkil etilgan ilk kongressda turli mamlakatlardan kelgan kar delegatlar o‘zaro muloqot qilishda qiynalgan. Natijada, 1965-yilda Gestuno loyihasi ishlab chiqildi va 1973-yilga kelib u 1500 dan ortiq imo belgilarini o‘z ichiga olgan Gestuno lug‘ati shaklida nashr qilindi. Bu jarayon imo–ishora tilini inson huquqlarining bir qismi sifatida tan olish harakatlariga ham turtki bo‘ldi. Bugungi kunda Gestuno — bu nafaqat muloqot vositasi, balki inklyuziv ta’lim, madaniy diplomatiya va ijtimoiy integratsiyaning muhim unsuri hisoblanadi.

Gestuno tabiiy imo–ishora tillaridan farqli ravishda sun’iy yo‘l bilan yaratilgan universal tizimdir. U turli milliy imo–ishora tillaridan eng ko‘p ishlatiladigan, oson tushunarli belgilarni tanlab olgan. Tilning asosiy vazifasi – xalqaro darajada muloqot uchun qulay, tez o‘zlashtiriladigan imo–ishora tizimini yaratishdir.U dunyodagi 40 dan ortiq imo–ishora tillarining o‘xshash belgilarini tahlil qilish asosida ishlab chiqilgan. Shuning uchun u semantik jihatdan universal bo‘lib, sintaktik jihatdan soddalashtirilgan.Tilning asosiy birliklari imo, mimika, tana harakati, yo‘nalish, ritm kabi noverbal unsurlardan tashkil topadi. Grammatik tizim esa tabiiy imo–ishora tillariga nisbatan qisqartirilgan: so‘z tartibi odatda “mavzu–harakat–ob’yekt” ketma-ketligida ifodalanadi. Masalan, “Men seni tushundim” iborasi Gestuno tizimida faqat “Men + sen + tushunish” belgilar ketma-ketligi orqali ifodalanadi, bu esa uni o‘rganishni soddalashtiradi.

Bugungi kunda Gestuno tili xalqaro karlar kongresslari, Olimpiya o‘yinlari, BMTning maxsus sessiyalari, xalqaro ta’lim dasturlarida faol qo‘llanadi. 1980-yildan boshlab u “International Sign (IS)” deb ataladigan yangilangan shaklga asos bo‘ldi. Gestuno yordamida kar shaxslar til, madaniyat va siyosiy chegaralardan qat’i nazar, bir-birini tushuna olishadi. Bu til BMT, UNESCO, va World Federation of the Deaf kabi tashkilotlarning rasmiy tadbirlarida tarjima vositasi sifatida ham tan olingan.

Ta’lim jarayonida Gestuno tilidan foydalanish kar bolalarning fikrlash, muloqot va o‘zini ifoda etish ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ularning vizual idroki kuchli bo‘lgani sababli imo–ishora orqali o‘qitish materiallarni yaxshiroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Surdopedagogika fanida Gestuno quyidagi yo‘nalishlarda qo‘llanilishi mumkin:

• xalqaro qo‘shma ta’lim loyihalarida ishtirok etish;

• kar bolalar uchun multimedia platformalarini ishlab chiqish;

• xalqaro o‘qituvchilar almashinuvida yagona muloqot vositasi sifatida foydalanish;

• imo–ishora tarjimonlari tayyorlashda Gestuno elementlarini o‘quv dasturiga kiritish.

Shuningdek, Gestuno tili yordamida kar o‘quvchilarda ijodiy tafakkur, emotsional idrok va ijtimoiy faollik rivojlanadi. Bu esa ularni inklyuziv jamiyatga yanada samarali integratsiya qilishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda kar bolalar ta’limini modernizatsiya qilish, imo–ishora tilini o‘rgatish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qator islohotlar olib borilmoqda. Shu jarayonda Gestuno tizimi xalqaro hamkorlik va o‘qituvchilar malakasini oshirish sohasida yangi imkoniyatlar yaratadi.

davomi)

Gestuno elementlarini O‘zbekiston kar bolalar maktablari o‘quv dasturlariga kiritish:

• o‘quvchilarning muloqot doirasini kengaytiradi;

• xorijiy kar tengdoshlari bilan onlayn aloqa o‘rnatish imkonini beradi;

• xalqaro imo–ishora madaniyatini shakllantiradi;

• o‘qituvchilar uchun xalqaro tajribani o‘zlashtirish maydonini yaratadi.

Shuningdek, Gestuno tizimi orqali kar o‘quvchilar ko‘p madaniyatli muhitda o‘z fikrini erkin ifodalash, global loyihalarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. O‘zbekiston ta’lim tizimida ushbu yo‘nalishning joriy etilishi, ayniqsa, inklyuziv ta’lim dasturlari va surdopedagoglarning malakasini oshirish kurslarida yangi bosqichni boshlab beradi.

Bugungi kunda Toshkent, Samarqand va Farg‘ona viloyatlaridagi kar bolalar uchun maxsus maktablarda imo–ishora asosida muloqot o‘rgatish metodikalari bosqichma-bosqich takomillashtirilmoqda. Shu jarayonda Gestuno tizimi asosida ishlab chiqilgan interaktiv darsliklar, multimedia platformalari va mobil ilovalardan foydalanish tajribalari ham paydo bo‘lmoqda.

Kelgusida Gestuno tili O‘zbekistonda xalqaro kar o‘qituvchilar almashinuvi, ilmiy seminarlar, kar yoshlar forumi kabi tadbirlarda asosiy muloqot vositasi sifatida keng joriy qilinishi mumkin. Bu esa mamlakatimizning global surdopedagogika maydonida faol ishtirokini ta’minlaydi.

Xulosa

Gestuno — bu nafaqat xalqaro imo–ishora tili, balki kar insonlar o‘rtasidagi madaniy va ijtimoiy ko‘prikdir. Uning O‘zbekiston ta’lim tizimida tatbiq etilishi inklyuzivlik, kommunikativ tenglik va global integratsiya tamoyillarini yanada mustahkamlaydi. Gestuno tilining o‘qituvchilar tayyorlash jarayoniga kiritilishi, kar bolalar uchun yangi pedagogik metodlar ishlab chiqilishi, surdopedagogika fanining xalqaro miqyosda rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Federation of the Deaf (WFD). 'History of Gestuno and International Sign Language.' Helsinki, 2021.

2. Kyle, J., & Woll, B. (1995). 'Sign Language: The Study of Deaf People and Their Language.' Cambridge University Press.

3. Sutton-Spence, R., & Woll, B. (2013). 'The Linguistics of Sign Languages.' Cambridge University Press.

4. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. 'Surdopedagogika asoslari' o‘quv qo‘llanmasi. Toshkent, 2020.

5. Baymuradova, M. (2022). 'Imo–ishora tilining rivojlanishida xalqaro tajriba.' Pedagogika va maxsus ta’lim jurnali.